

Türkiye’de Ticaretin Ekonomik Faaliyetlere Etkisi

Ticaret Nedir?

İlk toplumlar, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar üretebiliyorlardı. Bu nedenle İlk Çağ’ da ticaret gelişmemişti. Zamanla üretimin artması, fazla ürünün takas edilmesi ya da satılmasını sağladı. Bu durum ticareti doğurdu. Ekonomik değeri olan ürünlerin alınıp satılmasına ve dağıtılmasına **ticaret** denilmektedir.

Orta Çağ’ da ticaret, belirli merkezlerde yapılmaktaydı ve günümüzdeki kadar yaygın değildi. Bu dönemde en önemli ticaret yolları İpek ve Baharat yollarıydı. Çin’den gelip Avrupa’ya ulaşan İpek Yolu, Anadolu üzerinden geçmekteydi. İpek Yolu üzerinde bulunan merkezler, o dönemde ticari bakımdan büyük bir öneme sahipti. Tarihî ticaret yollarından biri de Kral Yolu’ydü. Bir Pers şehri olan ve Basra Körfezi’ne yakın olan Susa şehrinden başlayan Kral Yolu, Manisa yakınlarında bulunan Sard şehrine kadar devam ediyordu. Bu yol üzerinde bulunan merkezler de ticari bakımdan önem taşımaktaydı.

Ticari malın ucuz ve güvenli taşınması ticareti olumlu etkiler.

İpek yolu üzerinde önemli ticaret merkezleri bulunmaktaydı.

Ticaretin büyük ölçüde gelişmesi daha çok Sanayi Devrimi’nden sonra olmuştur. Sanayileşmeyle birlikte üretimde büyük artışlar görülmüş; üretimin artması, ülke içi ve uluslararası ticareti geliştirmiştir. Günümüzde de üretimin artması ve ulaşım ağının genişlemesi ticareti geliştirmektedir. Ulaşım hizmetlerinin gelişmesi üretim maliyetini düşürdüğünden ticareti de kolaylaştırmaktadır.

Ticaretin en belirgin özelliği, arz (sunu) ve talep (istek) arasındaki yer ve zaman farkını göz önünde bulundurmadır. İhtiyaçlar isteği, üretim ise ticaretin temelini oluşturur. Üretimin kaliteli ve ucuz olmasının yanı sıra ihtiyaçlara cevap vermesi de ticareti geliştirmektedir. Ticaret, sadece alım satımla sınırlı bir faaliyet değildir. Malların paketlenmesi, depolanması, tanıtılması, tüketiciye ulaştırılması ve satış sonrası hizmetleri gibi birçok işlem ticaret etkinliği içindedir. Ticarete en önemli etmenlerden biri ulaşımdır. Çünkü ulaşım, ürün ile tüketiciyi buluşturan tek araçtır. Bu nedenle ulaşımın gelişmemiş olduğu yerler, aynı zamanda ticaretin de gelişmemiş olduğu alanlardır.

Ülkemiz ulaşım Bakımından tarih boyunca önemli bir yere sahip olmuştur. Başta İpek Yolu olmak üzere tarihî ticaret yolları ülkemiz ekonomisine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu yolun geçtiği yerleşim birimleri büyümüş, zenginleşmiş, önemli birer ticaret merkezi durumuna gelmiştir. Buralarda konaklama tesisleri, hanlar, kervansaraylar yapılmış ve nalbantlık, semercilik gibi meslekler gelişmiştir. Günümüzde önemli üretim bölgeleri aynı zamanda ulaşım ve ticaretin en gelişmiş olduğu alanlardır.

Ticaret, **toptan** ve **perakende** olmak üzere iki şekilde yapılır. Toptan ticarete mallar, büyük miktarlarda ve perakende fiyatının altında bir fiyatla tüccar veya firmalara satılır. Fabrikalar, toptancı halleri, borsalar ve ana bayiler toptan ticaretin yapıldığı başlıca yerlerdir. Perakende ticarete ise mallar doğrudan tüketiciye satılır. Pazar yerleri, dükkân, mağaza, market vb. yerler perakende satış yerlerinin başlıcalarıdır.

Ticarete en çok konu olan ürünlerin başında gıda maddeleri gelir.

Pazar yerleri iç ticaretin canlı olduğu alanlardır.

Ticaretin, bir ülkenin kendi iç pazarlarına yönelik kısmına iç ticaret, yabancı ülkelere yönelik kısmına dış ticaret denir. Dış ticarette ülkelerin dış pazarlara gönderdiği mallar ihracatı, dış ülkelere aldığı mallar ithalatı oluşturur.

Ticaret üç şekilde gerçekleşir;

- 1- İç ticaret
- 2- Dış ticaret
- 3- Transit ticaret

Ticareti etkileyen unsurlar; nüfus - yerleşme, yollar-ulaştırma ve ekonomi üretimdir.

İç Ticaret

Bir ülkenin kendi iç pazarlarına yönelik ticareti, iç ticaret olarak adlandırılır. Ülke içinde farklı alanlarda üretilen ürünler o ürünlere ihtiyaç duyulan farklı bölgelere gönderilir. Ülkemizde iç ticaret 1950 yılından sonra daha fazla önem kazanmıştır. Bunun nedeni üretim ve tüketim bölgeleri arasındaki uygun ve yeterli ulaşım bağlantılarının 1950 yılından sonra sağlanabilmiş olmasıdır. Önceki yıllarda yurdumuzun iç ve yüksek bölgelerindeki yerleşmeler (köy ve kasabalar) kapalı ekonomik bölgeler durumundaydı. Bu bölgelerin ticari faaliyetleri kendi aralarında yani küçük boyutlu yerel pazarlar şeklinde gerçekleşiyordu.

Kara yolu ve demir yolu ağlarının gelişmesi, bütün bölgeleri birbirine bağlamış ve bölgesel pazarların giderek önem kazanmasını sağlamıştır. Ülkemizde iç ticaret hacmi giderek büyümektedir. Bu büyümede ülke nüfusunun artması, çeşitli bölgelerinde birbirinden farklı ürünlerin yetişmesi veya üretilmesi, ulaşım olanaklarının özellikle karayollarının gelişmesi etkindir. Kara yolu ve demir yolu ağlarının gelişmesi, bütün bölgeleri birbirine bağlamış ve bölgesel pazarların giderek önem kazanmasını sağlamıştır.

Ülkemizde geçmişte kendi kendine yetme gibi kapalı ekonomi politikası güdülmüşken günümüzde ulaşım olanaklarının gelişmesi, araçların modernleşmesi, yaşam standardının yükselmesi, ticaretin büyük ölçüde gelişmesini sağlamış ve ticaret merkezleri oluşmuştur. Yurdumuzda farklı yerlerde birbirinden çok farklı ürünler yetişir. Bu çeşitlilik, ticaretin gelişmesinde büyük etkindir.

Ticarette en önemli faktör arz (sunu) ve talep (istek)tir. Bir diğer özelliği ise toptan ya da perakende olmasıdır. En önemli ticaret mekânları; dükkânlar, mağazalar, marketler, pazarlar, panayırar, fuarlar ve alışveriş merkezleridir. Bu mekânlar malların sergilenerek tüketiciye ulaştırıldığı ve tüketicinin beğenisine sunulduğu yerlerdir.

İç ticaretteki hareketlilik genelde kırsal kesimlerden şehirlere doğru tarım ürünleri ve sanayi hammaddeleri, şehirlerden kırsal kesimlere doğru ise sanayi ürünleri şeklinde gerçekleşmektedir. İç ticaret hacmini belirleyen birinci etken nüfus miktarıdır. Nüfusun fazla olması doğal olarak tüketiminde fazla olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle nüfusu kalabalık olan il ve ilçelerde ticari faaliyetler yaygındır. Örneğin; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Konya Gaziantep gibi kentlerde ticari hayat çok canlıdır.

Tüketimin ve üretimin artması ticaretin canlanmasına neden olmaktadır. Ülkemizde üretim ve tüketimin artış hızına bağlı olarak çeşitli büyüklükte ticaret şehirleri ortaya çıkmıştır. Etki alanı bakımından küçük ve az nüfuslu, ulaşım problemleri olan, coğrafi konumu elverişli olmayan bazı şehirlerimiz bu özelliklerinden dolayı ticari açıdan gelişmemektedir (Sinop, Bitlis, Muş, Bayburt, Gümüşhane Kilis gibi).

Bazı şehirlerimizin ise yüz ölçümü büyük, nüfusları da yoğundur, ulaşım sorunu yoktur, coğrafi konumun elverişli olması buralardaki ticaret merkezleri de daha fazla büyüyerek gelişme imkânı bulmaktadır (Kayseri, Gaziantep, Konya gibi).

Şehirlerimizin bazıları ise ülke genelinde geniş bir ticaret sahasına sahip, ticaret ürünü alan, üreten ve dağıtan büyük merkezlerdir (İstanbul, İzmir, Ankara ve Bursa, İzmit, Eskişehir gibi).

Büyük kentler, hem mal ve hizmet üretim merkezleri hem de tüketim merkezleri durumunda olmaları, ihraç ve ithal edilen malların tüm ülkeye dağıldığı, büyük ölçekli ticaret merkezleri grubunda yer alırlar. İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Gaziantep, Adana, gibi kentlerimiz bu grup içindedir.

Bu kentler içinde **İstanbul en büyük ticaret merkezidir**. Türkiye iç ticaretinin % 40'ı, ithalatın yarısından fazlası, ihracatın % 15'i İstanbul'dan olmaktadır. İstanbul Ticaret Odası, İstanbul'da ticaretle ilgili faaliyetlerde bulunan önemli bir kuruluştur. İstanbul Ticaret Odası, ticareti yönlendiren beyin konumundadır.

İstanbul'da bankacılık ve borsa faaliyetleri de çok gelişmiştir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası önemli yatırımların olduğu bir kuruluştur. Son yıllarda gösterdiği gelişmelerle Türkiye ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Bankacılık ve finans sektörü büyük ölçüde ticari faaliyetlere bağlı olarak çalışmaktadır. Türkiye'de iç ticaretin % 40'ı, İthalatın yarısından fazlası, ihracatın % 60'ı İstanbul'dan gerçekleşmektedir. İstanbul, Türkiye'nin en önemli turizm merkezlerinden biridir. Sahip olduğu doğal ve tarihî güzellikleriyle milyonlarca turist çekmekte bu da dış ticarete önemli katkılar sağlamaktadır.

İstanbul'dan sonra **ikinci büyük ticaret merkezi İzmir'dir**. Özellikle Ege bölgesinde yetiştirilen ürünler (pamuk, incir, üzüm, tütün vb.) İstanbul'dan sonra ikinci büyük borsa olan İzmir Ticaret Borsasında satılır. Ayrıca büyük bir ihracat merkezi olan İzmir'den incir ve üzümün tamamı, pamuğun yarısı, tütünün 3/4'ü denizyoluyla yurt dışına ihraç edilir. İlde kurulan uluslararası fuar ülke ekonomisine büyük katkı sağlar.

Ülkemizde Samsun, Trabzon, Eskişehir, Konya, Kayseri, Erzurum, Diyarbakır, Malatya gibi kentlerimiz de sınırlı bir bölgenin mallarını toplayıp, bunları büyük tüketim merkezlerine gönderen, büyük merkezlerden gelen malları ise kendi ticaret bölgesine ulaştıran **bölge ticaret merkezleri durumundadır**.

Tarımsal faaliyetlerin çok olduğu alanlarda da ticaret gelişir. Akdeniz Bölgesi'nin turuncgilleri, Ege Bölgesi'nin zeytini, Marmara Bölgesi'nin pirinci, Karadeniz Bölgesi'nin çay ve fıındığı, İç Anadolu'nun buğdayı, arpası, nohudu vb. ürünler iç ve dış pazarlara gönderilir. Bu nedenle bu alanlar dağıtım sahaları olarak dikkati çekerler.

Hayvancılık bakımından bölgeler arasında önemli farklılıkların bulunması ticareti geliştirmektedir. Örneğin Doğu ve Kuzey Anadolu'da büyükbaş, Orta Anadolu'da ise küçükbaş hayvancılık gelişmiştir. Buralarda üretilen hayvansal ürünler, bölge içinde ve hayvancılığın az gelişmiş olduğu diğer bölgelerde satılmaktadır. Ayrıca balıkçılığın daha çok Karadeniz kıyılarımızda yapılması, bu bölgede balık ticaretinin gelişmesini sağlamıştır.

Yeraltı kaynakları bakımından da farklı özellikteki alanlara sahiptir. Ereğli, Karabük ve İskenderun demir çelik; Seydişehir alüminyum; Samsun bakır; Konya tuz; Afyonkarahisar mermer; Eskişehir Lüle taşı;

Zonguldak Kömür üretiminde; Batman, Mersin, İzmir, İzmit ve Kırıkkale ise petrol ürünlerinin üretiminde önemli bir yere sahip olan merkezlerdir.

Ayrıca Aksu (Giresun), Çaycuma (Zonguldak), Taşköprü (Kastamonu), İzmit, Dalaman (Muğla) ve Taşucu (Mersin) kâğıt üretiminin gerçekleştirildiği başlıca yerlerdir. Buralarda üretilen ürünler Türkiye'nin her tarafına dağılmaktadır.

Turizm merkezleri de özellikle turizm sezonunda artan talebe bağlı olarak büyük tüketim merkezleri haline dönüşürler. Antalya, Bodrum, Marmaris, Fethiye, Kuşadası, Çeşme, Denizli, Nevşehir gibi turistik kentler turizm mevsiminde iç ticaretin canlanmasında büyük rol oynarlar.

Büyük kentlerde yılın belirli dönemlerinde açılan **fuvarlar**, ticari açıdan büyük önem taşır. Bu fuvarlardan en önemlisi hem ulusal hem de uluslararası ticaret açısından büyük önem taşıyan **İzmir Enternasyonal Fuarı**'dır. Yılın belirli dönemlerinde birçok küçük kentte kurulan panayırılar da ticaretin canlanmasını sağlamaktadır.

Ticarette en önemli işlerden biri standartlaşmadır. Bu amaçla ülkemizde 1930 yılından itibaren herhangi bir ticari malın içine standardı dışında yabancı bir madde katılmaması için kanun çıkmış, 1939 yılında **"Standardizasyon Müdürlüğü"** kurulmuş, bu müdürlük 1954 yılında ise **Türk Standartları Enstitüsü (TSE)** dönüşmüştür. Yılda 200 kadar sanayi ve tarımsal mala TSE damgası veren kuruluş uluslararası birçok kuruluşa da üye olmuştur.

Dış Ticaret

İnsanlar sadece kendi ülkesinde üretilen mal ve hizmetlerle yetinmemekte diğer ülkelerin mallarını çeşitli kriterlere göre değerlendirip bunların arasından seçim yapmak durumundadır. Ticarette asıl amaç kar olduğuna göre alınacak ürünlerin kaliteli ve ucuz olması önemlidir. Uluslararası ticarette ucuza ve kaliteli ürün üreten ülkelerin malları daha çok talep görmektedir. Önceleri Nokia, Ericsson gibi markaların çok satıldığı piyasada Samsung cep telefonlarının hızla ve yeniliklerle girmesi buna en güzel örnektir. Bu durum ticaretin ne kadar değiştiğinin ve geliştiğinin de en belirgin örneğidir. İşte uluslararası ticaretin doğuşu da kısaca bu şekilde olmuştur.

İç piyasalar o ülkede alınan siyasi kararlardan, ülkenin siyasi rejiminden, vergi ve maliye politikasından ve benzeri daha birçok unsurdan etkilenmektedir. Bunun gibi uluslararası piyasalar da savaşlardan, isyan ve çatışmalardan, ülkelerin siyasi ve ekonomik sistemlerinden, gümrük tarifelerinden ve daha başka hususlardan etkilenmektedir.

Ülke ekonomisini en fazla etkileyen ticari faaliyet dış ticarettir. Cumhuriyetin ilk yıllarında da büyük bir sıkıntı ve dar boğazla karşılaşan ülkemiz pamuk, tütün, yün, tiftik, afyon, palamut ve meyan kökü gibi bazı tarımsal ve hayvansal ürünler dışında şeker de dahil olmak üzere hemen hemen her türlü sanayi ürününü

satın almak zorunda kalmıştır. Bu durum 1930'lu yıllara kadar sürmüştür, II. Dünya Savaşı yıllarında (1930-1945) ise ihracatımız ithalattan fazla olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez gerçekleşen bu olayın nedenleri;

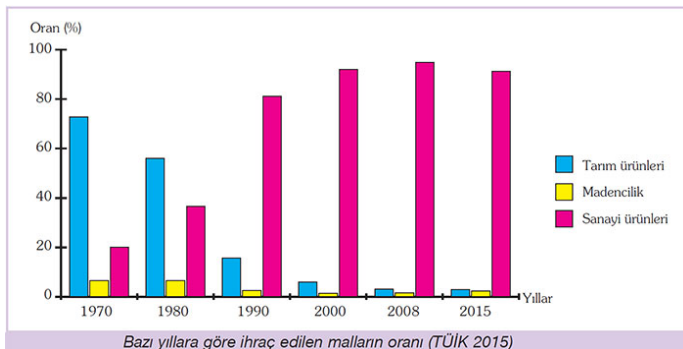
- Bu dönemde nüfusumuz çok az olması,
- Tarım ürünlerinin fazlasını satabilmesi,
- II. Dünya Savaşına hazırlanan ve silahlanma yarışına giren Avrupa ülkelerine en önemli madenimiz olan kromu satabilmemiz,
- Dışardan gerekli ihtiyaç maddeleri (şeker, tuz, kumaş, gaz vb.) almamış olmamızdır.

Ülke nüfusunun giderek artması bunun sonucunda üretim ve tüketimin çoğalması, ekonomik anlamda kalkınma planları ile planlı bir döneme girilmesi Türkiye açısından pek bir değişiklik yaratmamış ve her zaman ithalat ihracattan fazla olmuştur. Bu bakımdan Türkiye'nin dış ticareti kalkınmakta olan ülkelerin özelliklerini gösterir. Kalkınmanın belirtisi ise ihracatın artması ithalatın ise gelişmesidir.

1980'li yılların başına kadar bir tarım ülkesi olarak kabul edilen ülkemizin ihracat ürünleri içinde baş sırayı tarımsal ürünler (ihracatın %70'i) almış, bunu, mamul ve yarı mamul ürünler (besin maddeleri ve sanayi hammaddesi-ihracatın %8'i) madenler (%10) ve hayvansal ürünler (%11) izlemiştir.

1980'li yılların başlarından itibaren ülkemiz ekonomisindeki gelişmeler ihracat gelirlerinin hızlı bir biçimde artmasına, ihraç edilen ürünlerde ise önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu yıllarda ekonomideki en önemli değişiklik Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren büyük çaba sarf edilen 1950'li yıllardan itibaren alt yapısı hazırlanan sanayide meydana gelen değişimlerdir.

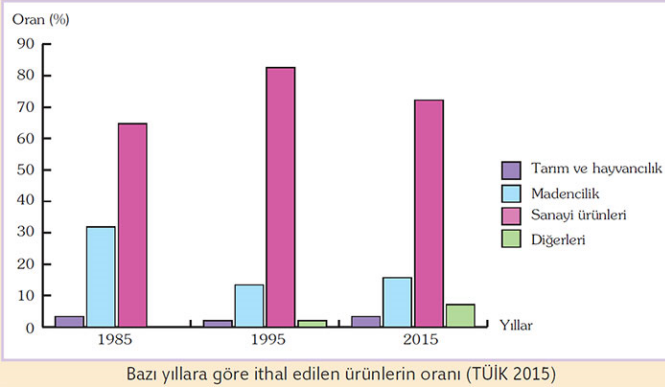
Dış ticarete 1980 sonrası serbest piyasa ekonomisi benimsenmiş, sanayi üretiminin gelişmesiyle birlikte dış ticarete sanayi ürünlerinin payı artmıştır.

Türkiye'nin sattığı mallar arasında oranı azalsa da tarım ürünleri her zaman belirli bir yer almıştır. Pamuk, tütün, üzüm, incir, fındık, zeytin, baklagiller, meyve ve sebzeler dış pazarlara sunulan başlıca ürünlerdir. Dış ticarete hayvansal ürünler de önemlidir. Deri ve yapağı dış pazarlara sunulan ürünlerdendir. Türkiye'nin dış ticaretinde yer altı kaynakları da yer almaktadır. Krom, bor, demir, bakır, cıva, kurşun, tuz, mermer, zımpara taşı ve manganez ihraç edilen başlıca yer altı kaynaklarıdır. Türkiye ihracatında madenlerin payı azdır ve bu pay dönemlere göre çok az değişmiştir.

Türkiye'nin ihracatında sanayi ürünlerinin payı yıllara göre çok değişmiştir. Sanayinin gelişmesine paralel olarak sanayi ürünlerinin ihracattaki payı artmıştır ve artmaya da devam etmektedir. İhracat yapılan ülkelerin başında Avrupa Birliği (AB) ülkeleri gelmektedir. Bunlar başta Almanya olmak üzere İngiltere, Fransa ve Hollanda en fazla mal satılan ülkelerdir. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi olan ABD ve Japonya da ihracatımızda önemli bir paya sahiptir.

Türkiye ihracatının yaklaşık 1/5'i İslam ülkeleriyle gerçekleşmektedir. İran ve Suudi Arabistan, bu ülkeler içinde en fazla ihracat yaptıklarımızdır. Türkiye'nin en fazla ithal ettiği ürünler sıralamasında ilk üç sırayı; petrol, doğal gaz ve sanayi ürünleri almaktadır. Makineler, kimyasal maddeler, kâğıt, kauçuk, motorlu taşıtlar, fabrika makineleri, optik aletler, saat, elektronik cihazlar, elektrikli ev aletleri, ilaç, boya, yapay gübre ve bazı tarım ürünleri ithal edilen diğer ürünlerdir.

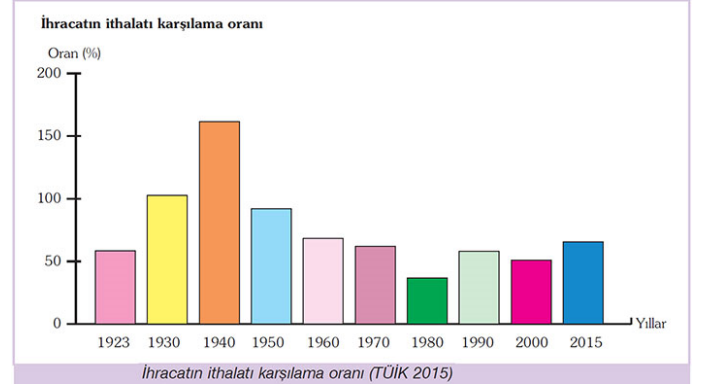

Türkiye ithal ettiği ürünlerin yarısından fazlasını AB ve OECD üyesi ülkelerden karşılamaktadır. Bu ülkelerden alınan ürünler daha çok sanayi ürünleridir.

Almanya, Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkelerin başında gelir. Almanya'yı; Rusya, İtalya, Fransa, ABD, Çin, İngiltere, İsviçre, İspanya, Japonya ve Orta Doğu ülkeleri izlemektedir. Türkiye Orta Doğu ülkelerinden daha çok petrol; Rusya Federasyonu ve İran'dan ise doğal gaz almaktadır.

Türkiye'nin ihraç ettiği malların fiyat anlamında tutarı, ithal edilen malların tutarından azdır. Alınan malların tutarı ile satılan malların tutarı arasındaki bu açığa **dış ticaret açığı** denir.

İleri düzeyde sanayileşmiş ülkelerde kaliteli ve ucuz mallar üretilmektedir. Bu ürünlere karşı Türkiye'de yerli üretimi korumak için gümrük önlemleri alınmaktadır. Buna rağmen iç tüketimde yabancı malların oranı oldukça yüksektir.

Dış ticarete serbest bölgelerin de önemi büyüktür. Serbest Bölgelerde dış ticarete yönelik ekonomik alandaki devlet düzenlemeleri ortadan kaldırılmakta ya da kısmen uygulanmaktadır. Türkiye'deki serbest bölgelerden başlıcaları; Antalya, Mersin, Ege, Trabzon, Rize, Samsun, Erzurum, Kayseri, Bursa ve Denizli'dir.

TRANSİT TİCARET

Dış ve iç ticaret dışında dikkati çeken bir diğer ticaret biçimi de transit ticarettir. Transit ticaret, yurt dışında veya serbest bölgede yerleşik bir firmadan ya da antrepodan satın alınan malın ülkemiz üzerinden transit olarak veya doğrudan doğruya yurt dışında veya serbest bölgede yerleşik bir firmaya ya da antrepoda satılmasıdır. Antrepo, gümrük vergisine konu olup da henüz vergi ve resimleri ödenmemiş malların korunduğu, gerekiyorsa küçük tamamlayıcı işlemlerin yapıldığı gümrük binalarına yakın olan bir tür depodur.

Özellikle ülkemizde karayolu ağının gelişmesi ve son yıllarda otoyolların yapımı ile güncelliği artan ve bu ticaret biçiminde, T.I.R adı verilen taşıtlarla Avrupa ülkelerinde Ortadoğu ülkelerine mal taşınması sırasında gümrük kapılarımızdan ücret alınır. Edirne-Kapıkule'den başlayarak, Ağrı-Doğu Beyazıt gümrük kapısına kadar uzanan 1700 km'lik hat ile İskenderun ve Mersin limanlarından başlayıp Osmaniye-Gaziantep-Şanlıurfa-Cizre üzerinden Habur sınır kapısına ulaşan 700 km'lik karayolu transit taşımacılığın önemli hatlarıdır. Önemli karayolu ve demiryolu ağlarının uluslararası boyuta ulaşması transit ticaret gelirlerimizin de artmasına neden olacaktır.

Transit ticaret sayesinde Türkiye önemli gelir elde etmektedir. Yabancı ülkelere ait araçlar, Türkiye topraklarından geçerken belirli bir ücret öderler. Bu araçlar, Türkiye'den geçerken bazı gereksinimlerini de karşılarlar. Böylece komşu ülkeler Türkiye üzerinden gerçekleştirdiği ticari faaliyetlerde Türkiye ekonomisine de belirli oranda katkıda bulunurlar.

**COĞRAFYA
HOCASI**